

мали можливість після повернення додому ознайомити з ними вчителів своїх навчальних закладів.

Отже, можна зробити висновок, що в кінці XIX – на початку XX століття в Російській імперії почали реалізовуватися принципи диференціації навчання. Цей процес передбачав появу профільних навчальних закладів і поступовий розвиток початкової допрофільної освіти учнів. Велика увага приділялася також підготовці вчительських кадрів для роботи в навчальних закладах та підвищенню їхньої кваліфікації.

Література

1. *Концепція* профільного навчання в старшій школі (Нова редакція) // Інформ. зб. Мін-ва освіти і науки України. – 2009. – №28–29. – С. 57–64.
2. Любар О.О. Історія української педагогіки / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко; за ред. М.Г. Стельмаховича. – К., 1998. – 357 с.
3. *Центральний* державний історичний архів України (далі ЦДІАУ). – Фонд 707, опис 317, спр. 549.
4. ЦДІАУ. – Ф.707, оп. 296, спр. 11.
5. ЦДІАУ. – Ф.707, оп. 229, спр. 103.
6. ЦДІАУ. – Ф.707, оп. 225, спр. 21.
7. ЦДІАУ. – Ф.707, оп. 296, спр. 65.
8. ЦДІАУ. – Ф.707, оп. 296, спр. 131.
9. ЦДІАУ. – Ф.707, оп. 146, спр. 50.
10. *Профільне* навчання: Теорія і практика: зб. наук. пр. за матеріалами методолог. семінару АПН України. – К.: Пед. преса, 2006. – 200 с.

Анотації

Наталія ПЕТРОЩУК

До проблеми профільного навчання: особливості диференціації освіти та підготовки вчителів (кінець XIX – початок XX ст.)

У статті проаналізовано основні тенденції, що вплинули на виникнення і розвиток профільного навчання в Російській імперії в кінці XIX – на початку XX ст., та висвітлено особливості організації й проведення курсів для професійної підготовки вчителів.

Ключові слова: профільне навчання, диференціація освіти, підвищення фахової кваліфікації, вчительські курси.

Наталія ПЕТРОЩУК

К проблеме профильного обучения: особенности дифференциации образования и подготовки учителей (конец XIX – начало XX в.)

В статье анализируются основные тенденции, которые повлияли на возникновение и развитие профильного обучения в Российской империи в конце XIX – начале XX в., и раскрыты особенности организации и проведения курсов для профессиональной подготовки учителей.

Ключевые слова: профильное обучение, дифференциация образования, повышение профессиональной квалификации, учительские курсы.

Nataliya PETROSHCHUK

To the problem of profile education: peculiarities of differentiation of education and teachers training (the end of the XIXth – the beginning of the XXth century)

The article is devoted the analysis of basic tendencies that influenced on appearing and development of profile education in Russia in period of the end of the XIXth – the beginning of the XXth century and peculiarities of holding courses for teachers training.

Keywords: profile education, differentiation of education, increase of qualification, teachers courses.

Безкомпромісний лицар національної ідеї

(До дня вшанування пам'яті Б.Д. Грінченка)

Любов ДУНАЄВА,

молодший науковий співробітник ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського

6 травня 2010 р. виповнилося 100 років з дня смерті Бориса Дмитровича Грінченка (1863–1910) – видатного українського письменника, ученого, критика, мовознавця, освітнього і громадського діяча кінця XIX – початку XX ст., борця за відродження української мови і культури. Борис Дмитрович прожив недовге життя (всього 47 років), проте його життєвий і творчий шлях є яскравим прикладом подвижництва на теренах розвитку української культури і національної ідеї.

Становлення Б.Грінченка як письменника й громадянина відбувалося у другій половині XIX ст., коли в Російській імперії у зв'язку з видан-

ням Валуєвського циркуляру (1863 р.) та Емського указу (1876 р.) заборонялися будь-які прояви національної свідомості українського народу, його

мова, культура, освіта. То був час поневірянь та утисків усього українського – починаючи зі слова й закінчуючи ідеєю. Головним змістом життя Б.Грінченка стала боротьба за утвердження української ідеї, яка проявилася у його громадській, освітній і літературній роботі. Видатний поет, прозаїк, драматург, перекладач, педагог, мовознавець-лексикограф, фольклорист і етнограф, публіцист, редактор-видавець, бібліограф, популяризатор дитячої літератури й української історії – за словами поета М.Чернявського, «він більше працював, ніж жив» [3].

Про Б.Грінченка написано багато літературознавчих робіт, досліджень, захищено дисертації. Його художня й культурологічна діяльність ґрунтовно вивчалася у дореволюційний час і не перестає цікавити сучасних українських дослідників. Найпомітнішими історико-педагогічними дослідженнями про видатного українця є праці Г.Шерстюка «Борис Грінченко і українська школа» (1910), М.Кордуби «Народнопросвітня діяльність Б.Грінченка» (1910), М.Плеваки «Життя та праця Бориса Грінченка» (1911), Д.Пісочинця (Ткаченка) «Учителювання Б.Грінченка» (1911), В.Дурдуківського «Педагогічна праця Б.Грінченка» (1929). Серед досліджень, що з'явилися в Україні у кінці 80–90-х років ХХ ст., треба виокремити насамперед дві монографії А.Погрібного «Борис Грінченко. Нарис життя і творчості» (1988) та «Борис Грінченко в літературному русі кінця ХІХ – початку ХХ ст.» (1990), працю М.Веркальця «Педагогічні ідеї Б.Д. Грінченка» (1990), дисертаційні роботи О.Неживого «Педагогічна спадщина Бориса Грінченка» (1995) та С.Зворського «Видавнича та бібліотечна діяльність київського товариства «Просвіта» (1906–1920 рр.)» (2000), дослідження А.Животенко-Піанків «Педагогічно-просвітницька праця Б.Грінченка», що вийшла друком у видавництві «Просвіта» (1999). У цих працях проаналізована та високо оцінена

творча спадщина Б.Грінченка, який працював у царині розвитку національної педагогічної думки, рідномовної освіти, підніс українську педагогіку як невід'ємну складову національної культури. Завдяки цим дослідженням відбулося нове прочитання спадщини педагога, відкрилися невідомі і маловідомі сторінки його життя й діяльності, тексти його праць, зокрема тих, що зберігаються у Фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського).

Борис Дмитрович Грінченко народився 9 грудня 1863 р. на хуторі Вільховий Яр на Харківщині у родині відставного офіцера зі збіднілих дворян. У батьківському домі була велика бібліотека, і здібний хлопчик, який з п'яти років навчився читати і писати, виховувався на кращих зразках світової художньої літератури. Його світогляд та естетичні смаки формувалися під впливом творів В.Скотта, Дж.Байрона, В.Гюго, М.Гоголя, О.Пушкіна, М.Некрасова, О.Кольцова. Під впливом творів Тараса Шевченка юний Б.Грінченко почав писати українською мовою вірші, повісті, драми, створювати саморобні журнали для товаришів-школярів, за що зазнавав глузувань, а часом і був покараний [там само].

Глибоко співчуваючи знедоленому простому люду, критично ставлячись до тогочасного суспільного ладу, Б.Грінченко підтримує зв'язок з гуртком революційних народників, розповсюджує заборонену літературу, за що 16-річного юнака було заарештовано. Як наслідок – йому було заборонено навчатися у вищих навчальних закладах [4]. Вийшовши з в'язниці, Б.Грінченко займається самоосвітою, успішно вивчає німецьку та французьку мови, приїздить до Харкова в пошуках роботи. У невимовно скрутних матеріальних умовах, заробляючи репетиторством, Борис Дмитрович наполегливо працював над собою, готуючись до екстернату в Харківському університеті на народного вчителя, де у 1881 р. він успішно склав екзамен.

З 1883 р. він працює у школах, зокрема у двокласній міністерській школі с. Олексіївка Зміївського повіту Харківської губернії [12]. У Змієві на вчительських курсах Б.Грінченко познайомився із молодістю вчителькою Марією Миколаївною Гладиліною, з якою одружився у лютому 1884 р. і яка стала йому вірним другом і соратником у всіх справах, а згодом – письменницею і перекладачем. У Олексіївці Б.Грінченко вчителював одну зиму і на другий рік його було переведено завідувачем двокласної школи у Нижню Сироватку Сумського повіту [там само]. У цей період він пише вірші, оповідання, казки. У своїх спогадах І.Спілка, автор журналу «Світло», пише: «Вже за вчителювання Грінченка в Сироватці, я почав на зібрані гуртові гроші друкувати в друкарні Харківського окружного штабу першу книжку віршів Грінченка під заголовком «Пісні В.Чайченка». Опісля видрукував і народню казку, зредаговану Грінченком – «Бідний

вовк» [там само, с. 43–44]. Далі сім'я переїздить на Луганщину. Шість років перебування на Луганщині стали особливо плідними для Б.Д. Грінченка. Тут він остаточно сформувався як педагог, літератор, науковець та громадський діяч. У своїх численних публіцистичних творах на педагогічні теми, в художніх оповіданнях про школу, які він почав тут писати, Б.Грінченко критикує стан народної освіти, її схоластицизм, систему зазубрювання, засилля релігії; засуджує фізичні покарання. У праці «Народні вчителі і українська школа» педагог обстоює створення народних шкіл з викладанням рідною мовою. Ще працюючи вчителем, Борис Дмитрович усупереч царській забороні почав друкувати книжки, видавати газети і, найголовніше, нелегально проводити навчання українською мовою. Відсутність українських підручників – букварів, читанок, граматики – спонукали Б.Грінченка, як і великих просвітителів Т.Шевченка, П.Куліша, К.Ушинського, написати навчальні книжки для дітей: «Українську граматику» (1888), «Рідне слово» (1889), почати складати саморобні книжки для навчання дітей, старанно заповнюючи їх друкованими літерами та особисто ілюструючи їх. Так, у 1888 р. з'явився буквар «Українська граматка до науки читання й писання» [13], який пізніше був надрукований у Києві (1907 р.), а 1917 р. перевиданий без жодних змін.

У фондї ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського зберігається це видання «Української граматики». Підручник складається з чотирьох частин: азбуки, читанки після азбуки, прописів та звернення «До вчителів». З метою ознайомлення маленьких читачів зі зразками української літератури педагог на сторінках букваря вміщує вірші Т.Шевченка, Л.Глібова, П.Куліша, Є.Гребінки, а також чимало приказок та прислів'їв. Сам укладач спеціально для підручника написав оригінальні мініатюри й невеличкі оповідання за мотивами відомих сюжетів. «Про матеріал до читання не буду багато говорити: я силкувався давати матеріал дітям зрозумілий, йдучи от легшого до важчого, і інтересним змістом. Після алфавіту є невеличка читанка, – мені здається, її досить, щоб дитина запанікувала над технікою читання. Усі вірші, під якими нема авторового підпису, – народні; загадки й приказки теж усі народні; з прозових оповідань частина народні, всі ж інші я написав умисне для цієї граматики або на байкові та інші сюжети, або й зовсім на нові» [там само, с. 64]. Отже, перебування на Луганщині стало періодом його активної діяльності в галузі української освіти, літератури, мовознавства та публіцистики. Це був істотний внесок народолюбця у розвиток української національної справи.

Переїхавши у 1893 р. до Чернігова, Б.Грінченко працює на різних посадах у земстві, присвячуючи свій вільний час різним напрямам культурно-освітньої роботи [3]. Саме на чернігівський період (1894–1902) припадає подвижницька діяльність Б.Грінченка як упорядника колекції Музею української старовини В.Тарновського (громад-

ського і культурного діяча, аматора української старовини, мецената), в якій були особисті речі, рукописи й малюнки Тараса Шевченка, шабля Богдана Хмельницького та інші цінні реліквії [4]. Саме тут, на Чернігівщині, Б.Грінченко починає займатися видавничою діяльністю, пише вірші, приділяє увагу розвитку шкільництва тощо [15]. Необхідно зазначити, що його видавничу діяльність мала переважно педагогічну спрямованість. Під різними псевдонімами (Василь Чайченко, Б.Вільхівський, П.Вартовий, Ів.Перекотиполе, Л.Яворенко) [1] Б.Грінченко видає збірку поезій «Пісні Василя Чайченка» (1884), статтю «Як тепер народня школа на Україні» (1896) та інші праці. У Чернігові Б.Грінченко організовує єдине на той час в Україні народне видавництво, у якому з 1894 до 1902 року виходить близько 50 книжок для народу загальним тиражем до 200 тисяч примірників, серед яких твори Т.Шевченка, оповідання М.Коцюбинського, одна з кращих збірок П.Грабовського «Кобза», видання фольклорних творів, науково-популярні книжки [17].

За національно спрямовану діяльність Б.Грінченка звільняють з Чернігівського земства. Він знову опиняється у становищі цілковитої службової невизначеності, та нова робота знайшла його сама. У 1902 р. Борис Дмитрович запропонували взяти участь у створенні словника української мови, який задумала видати редакція журналу «Киевская старина» (К., 1882–1906). У зв'язку з цим сім'я Грінченків переїхала до Києва. Літературна праця письменника більш ніж на два роки переривається напруженою роботою над «Словарем української мови», яку нині можна назвати громадянським і творчим подвигом письменника. Адже скласти словник української мови мріяли такі видатні діячі української культури, як П.Куліш, І.Нечуй-Левицький та ін. [11]. Хоча частина словника вже була зібрана, весь тягар підготовки видання ліг на плечі

Бориса і Марії Грінченків. Завдяки їхній працелюбності, наполегливості, невтомності за два з половиною роки було здійснено роботу цілої інституції. При цьому використовувалися матеріали, що були у розпорядженні журналу, і власні. Діставши згоду редакції «Киевской старины», Б.Грінченко не лише упорядковує вже зібрані матеріали, а додає тисячі нових слів, коментує їх за найавторитетнішими виданнями. «Словарь української мови» у чотирьох томах виходив друком упродовж 1907–1909 років, а потім неодноразово перевидався.

Словник містить близько 68 тис. слів української літературної і народної мови XIX ст., перекладених або витлумачених російською мовою. Видання насичене відповідним українським ілюстративним матеріалом із найрізноманітніших джерел з усієї території України: фольклорних та етнографічних збірок, літературних творів, словників, розмовної народної мови. На той час це було найбільше зібрання лексичних фондів української мови, що засвідчило європейський рівень культури українського народу, його тисячолітню історію. У «Предисловії» до словника Б.Грінченко писав: «Мы считаемъ свой трудъ первой ступенью по пути создания народнаго украинскаго словаря и, сознавая многіе его недостатки, все же рѣшаемся выпустить его въ свѣтъ, чтобы дать точку опоры дальнѣйшей работѣ въ томъ-же направленіи» [там само, с. XXIX]. У 1906 р. Російська академія наук відзначила «Словарь української мови» другою премією ім. М.Костомарова [3]. «Словарь української мови» увійшов в історію нашої культури як практичне втілення внеску Б.Грінченка у створення сучасного українського правопису. Запроваджену в словнику орфографічну систему було покладено в основу правописного кодексу української мови [4]. У фонді ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського є це унікальне прижиттєве видання Б.Грінченка [11].

Великою заслугою Б.Грінченка-педагога стала критика системи освіти у царській Росії. Він усебічно обґрунтував у своїх педагогічних працях думку про те, що навчання і виховання в Україні мусить здійснюватися українською мовою. Свій досвід педагога-практика Б.Грінченко втілював у працях, що були надруковані окремими книжками. У творі «На беспросветном пути. Об украинской школе», який вийшов друком 1905 р. на сторінках петербурзького журналу «Русское богатство», він пише про потребу навчати дітей рідною мовою. Особливою книжкою цей твір було перевидано у Києві 1906 р. Бажаючи донести своє слово до якомога ширшої читацької аудиторії, автор написав свою працю російською мовою, гармонійно поєднавши легкий, зрозумілий публіцистичний стиль викладу з глибоко науковим усебічним висвітленням суті питання. Ця праця Б.Грінченка містить численні посилання на погляди вітчизняних та зарубіжних педагогів щодо рідномовного навчання і конкретні факти з історії боротьби українців за національну школу, цілий перелік трагікомічних випадків мовних не-

порозумінь між учнями-українцями та вчителями-росіянами, аргументовані докази непридатності тогочасних російських підручників для нормального навчання українських дітей [2]. «... Если бы учитель заговорилъ и въ школѣ, и за школой съ народомъ его языкомъ: между нимъ и народомъ существовала бы тогда духовная связь, а это несомнѣнно подняло бы значеніе и учителя, и вообще школы», – писав Б.Грінченко [там само, с. 72]. Письменник захищає українські школи, оскільки вважає, що навчання виключно нерідною мовою негативно позначається на розвитку дітей. Відомий педагог, громадський діяч, основоположник часопису «Світло» Г.Шерстюк зазначав: «Спостеріг він, що український народ стоїть на безпросвітному шляху і ніяк не може з нього зійти, бо чужа школа не то-що не сприяє поширенню серед нього освіти, а ще припиняє розвиток його багатих думок» [16, с. 10–11].

Зазначеній вище темі присвячена і стаття «Якої нам треба школи», що була видана окремою брошурою 1906 р. у Києві у видавництві «Криниця». Автор адресує статтю вже безпосередньо народу, роз'яснюючи, чому відбувається в Україні гоніння на рідну мову й культуру, що дасть народові навчання рідною мовою. У праці він наполягає: «Нам треба зараз же української народної школи» [5, с. 30]. Ці видання також є у фонді ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського.

Одинадцять років учителювання дали Б.Грінченку багатий матеріал для роздумів та узагальнень, які лягли в основу його художніх творів. В оповіданнях з життя школи («Екзамен», «Непокірний», «Украла», «Дзвоник») перед читачем постає ціла галерея тих, хто поставлений «керувати» нею. Це обмежений член шкільної ради Куценко, шахрай і пройдисвіт, який спекуляціями здобув собі капітал, а разом з цим право втручатися в справу народної освіти («Екзамен»). Це сільські верховоди, які виживають учителя з села тільки за те, що він вимагав для школи найнеобхіднішого. Письменник показує, що відсутність рідної мови у школі не розвиває, а притуплює учнів («Екзамен», «Дзвоник»). Вчитель – герой Грінченкових оповідань – справжній подвижник, мученик. Водночас це людина великої душі, яка дуже чуйно ставиться до незагартованого ще душевного світу дитини («Украла»). Всього ним написано понад 40 оповідань.

Літературна діяльність служила Б.Грінченку засобом пробудження національної свідомості народу, поширення ідей народної освіти й виховання. У повістях «Соняшний промінь» (1890), «На розпутті» (1891), «Під тихими вербами» (1901) Б.Грінченко змальовував народний побут, життя та діяльність української інтелігенції. Він прагнув створити позитивні образи її представників, які присвятили себе просвітництву: заснуванню шкіл, навчанню селян рідною мовою, пропагуванню прогресивних художніх творів, передусім Шевченкового «Кобзаря». Творам Бориса Грінченка, як зазначав С.О. Єфремов у статті «Грінченко» (1925), притаманні «учительність,

дидактичність». Письменник, писав Сергій Олександрович, «не просто малює, що бачить і переживає, – він малює з певною метою – навчити читача, і свого часу таки справді вчив його» [6].

Оглядаючи творчий доробок Б.Грінченка, варто зазначити, що його перу належать близько сотні віршів, для наймолодших своїх читачів письменник створив серію казок, а саме: «Два морози», «Снігурка» та ін., на яких виховувалося не одне покоління українців. Ці та багато інших творів видатного письменника зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського.

Велику увагу видатний український громадський діяч, письменник, мовознавець і фольклорист Б.Грінченко приділяв розбудові народних та шкільних бібліотек. Заповітною його мрією було створення такої народної бібліотеки, яка б стала рідною домівкою для трудівника. Як зазначає П.І. Рогова, «... провідні освітяни Російської імперії у II половині XIX століття наголошували на необхідності заснування спеціальних бібліотек для вчителів. Наприкінці XIX ст. відомі українські письменники Б.Грінченко, І.Франко обґрунтували необхідність розвитку народної освіти в Україні, національної школи, формування фондів бібліотек національною книгою» [10, с. 14–15]. П.І. Рогова підкреслює, що в цей період «набув розвитку рух зі створення бібліотек для земських службовців і, зокрема, вчителів при губернських і повітових земських управах» [там само, с. 66], і вказує на значну роль Б.Грінченка у формуванні шкільних та вчительських бібліотек, створенні для них каталогів з метою формування фондів [там само]. У своїй статті «Борис Грінченко і українська школа» Г.Шерстюк зазначає: «...школа сама не може задовольнити всіх потреб зворушеного нею дитячого розуму і дати стільки, скільки той розум може збагнути. То нема чого й казати про те, яке значіння може мати добра бібліотека при нашій школі. Значіння такої бібліотеки дуже добре розумів Б.Грінченко і свою діяльність на ниві народної освіти розпочав з бібліотеки» [16, с. 11].

Багатогранна діяльність Б.Грінченка спонукала його до того, щоб у 1906 р. стати засновником і головою (до 19 травня 1909 р.) культурно-освітнього товариства «Просвіта» у Києві [4]. Своім головним завданням київська «Просвіта» вбачала формування й виховання освічених, національно свідомих громадян. Найбільш дієвим інструментом реалізації своїх намірів Б.Грінченко та його колеги – діячі «Просвіти» вважали друковане слово, акумульоване в книжках для найширших народних мас і в бібліотеках. Саме цей напрям діяльності став провідним у праці «просвітян». Упродовж чотирьох років своєї діяльності київська «Просвіта» видала чимало науково-популярних книжок, організувала багато народних читань у Києві та за його межами, літературно-музичних вечорів, укомплектувала українські бібліотеки. За час існування «Просвіти» вийшло 36 народних книжок різноманітної тематики кількістю 173 760 примірників [7]. Під керівництвом

Б.Грінченка «Просвіта» організувала також багатотисячну бібліотеку, яка комплектувалася не тільки українськими виданнями, але й документами, що видавалися іншими мовами про Україну та її народ. Книгозбірня київської «Просвіти» є унікальним явищем в історії вітчизняної бібліотечної справи ХХ ст. Вона була фактично першою і водночас найбільшою не лише в Києві, а й узагалі на теренах царської Росії бібліотекою української літератури. Як зазначає дослідник С.Л. Зворський, бібліотека київської «Просвіти» діяла за зразком галицької «Просвіти» за її активної моральної і матеріальної підтримки [8]. Під час роботи в «Просвіті» Б.Грінченко, крім основних своїх обов'язків, продовжував писати навчальні книжки для народу, приділяв значну увагу систематизації книжок у бібліотеках, створював каталоги.

На творчому злеті 6 травня 1910 р. обірвалося життя Б.Грінченка. Похований видатний діяч у Києві на Байковому кладовищі.

Всю свою багатогранну подвижницьку діяльність Б.Грінченко поклав на вітар відродження України та освіти рідного народу. Це багато в чому визначило характер його творчості, наукової і громадської діяльності. Його творам притаманні глибокий демократизм, суворая правдивість у моделюванні життя, утвердження високих гуманістичних ідеалів, художня майстерність. Як учений Б.Грінченко ставився врівень з дипломованими академіками, адже він був енциклопедично освіченою людиною, хоча офіційно не мав навіть закінченої середньої освіти [17]. Наукова, педагогічна і письменницька спадщина Бориса Дмитровича вражає не тільки своїм обсягом, а й насамперед турботою про долю української нації. Видатний педагог Я.Чепіга писав: «Він не бачить іншого виходу з темряви людської на Україні, як через школу з рідною дітям мовою, бо не можна розвивати розум незрозумілою мовою» [14]. Його творчі зусилля вирізняються універсальністю, унікальністю й різноплановістю, глибинна сутність його педагогічних надбань залишається актуальною і сьогодні. Б.Грінченко був одним з небагатьох пробуджувачів національної свідомості, справжнім будівничим національної ідеї, істинним патріотом України.

Аналіз просвітницької діяльності та творчої спадщини Б.Грінченка дає підстави стверджувати, що він зробив вагомий внесок у розвиток національної культури й освіти. Велике значення для розвитку вітчизняної освіти й книговидання другої половини XIX ст. мало створення ним українських підручників, а також заснування видавництва для видання серії народнопросвітніх книжок, за якими вчилися українські діти. Треба зазначити, що свої педагогічні ідеї Борис Дмитрович поширював також у власних художніх творах. Педагогічні погляди Б.Грінченка значною мірою стали основою, на якій утверджувалася педагогічна думка його видатних наступників – С.Русової, Г.Ващенко, С.Черкасенка, С.Сірополка та ін.

Літературні твори, педагогічні праці Б.Д.Грінченка, а також сучасні розвідки про його творчу спадщину, що зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, – документи надзвичайної наукової і культурологічної цінності, які є об'єктом всебічних досліджень науковців, педагогів та фахівців бібліотеки, головною метою діяльності якої є науково-інформаційне забезпечення розвитку педагогічної науки, освіти і практики. Всебічне і ґрунтовне вивчення спадщини Бориса Грінченка дасть змогу поглибити знання тим, хто вивчає історію вітчизняної освіти, школи, досягнути історичні особливості педагогічної думки та педагогічної науки.

Література

1. **Голобородько Я.** Інтелектуал, письменник, науковець : життя й аспекти творчої діяльності Бориса Грінченка / Я.Голобородько // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2005. – №10. – С. 4–7.
2. **Грінченко Б.** На беспросветном пути: об украинской школе / Б.Грінченко – К. : Типография Н.А. Гирич, 1906. – 83 с.
3. **Грінченко Б.Д.** Вибрані твори : в 2 т. – Т.1 / Б.Д. Грінченко; упоряд.: Ю.Б. Кузнєцов, Н.В. Левчик; вступ. ст. Н.В. Левчик. – К. : ІНТЕЛЕКТ-АРТ, 2008. – 447 с. – (Класики укр. л-ри).
4. **Антонець Н.Б.** Грінченко Борис Дмитрович / Н.Б. Антонець // Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. : навч. посіб. / за ред. О.В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. I. – С. 437–448.
5. **Грінченко Б.** Якої нам треба школи / Б.Грінченко. – К. : Вид. т-ва «Криниця», 1917. – 31 с.
6. **Єфремов С.О.** Літературно-критичні статті / С.О. Єфремов. – К., 1995. – С. 327.
7. **Животенко-Піанків А.** Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка / А.Животенко-Піанків. – К. : Просвіта, 1999. – 176 с.
8. **Зворський С.Л.** Товариство «Просвіта» і бібліотечна справа / С.Л. Зворський // Державні бібліотеки: сучасні проблеми і перспективи : зб. наук. пр. – К., 1993. – С. 75–83.
9. **Неживий О.** Борис Грінченко – педагог: від минулого в майбутнє / О.Неживий // Рід. шк. – 1999. – №2. – С. 21–25.
10. **Рогова П.І.** Педагогічні бібліотеки України (друга половина XIX – 20-ті роки XX ст.) / П.І. Рогова ; АПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського ; наук. ред. О.С. Онищенко ; рецензенти : О.В. Сухомлинська, Л.А. Дубровіна. – К. : Четверта хвиля, 2009. – С. 14–15, 66, 77, 134.
11. **Словарь** української мови: у 4 т. / упоряд., з додатком власного матеріалу Борис Грінченко; збір. ред. журн. «Киевская старина». – К., 1907–1909.
12. **Спілка І.** На початку учителювання : (із споминів про Бориса Грінченка) / І. Спілка // Світло. – 1910. – Кн.3. – С. 39–44.
13. **Українська** граматка до науки читання й писання / зложив Б.Грінченко. – К. : Криниця, 1917. – 64 с.
14. **Чепіга Я.** Не забудьте пом'янути... / Я.Чепіга // Світло. – 1911. – Кн. 8. – С. 34–36.
15. **Чорновіл В.М.** Борис Грінченко на ниві народної освіти : (до 100-річчя з дня народж. Б.Д. Грінченка) / В.М. Чорновіл // Рад. шк. – 1963. – №12. – С. 90–92.
16. **Шерстюк Г.** Борис Грінченко і українська школа / Г.Шерстюк // Світло. – 1910. – Кн.1. – С. 9–14.
17. **Яременко В.В.** Борис Грінченко : (до 100-річчя з дня народж.) / В.В. Яременко // Укр. мова і л-ра в шк. – 1963. – №10. – С. 16–25.

Анотації

Любов ДУНАЄВА **Безкомпромісний лицар національної ідеї (До дня вшанування пам'яті Б.Д. Грінченка)**

У статті висвітлено життєвий і творчий шлях видатного українського письменника, освітнього і громадського діяча кінця XIX – початку XX ст. Б.Д. Грінченка (1863–1910). Подається інформація про його багатогранну творчу діяльність, прижиттєві видання, що зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського.

Ключові слова: педагог, письменник, громадський діяч, вчений, прижиттєві видання.

Любовь ДУНАЕВА **Бескомпромисный рыцарь национальной идеи (Ко дню памяти Б.Д. Гринченко)**

В статье прослежен жизненный и творческий путь выдающегося украинского писателя, просветителя и общественного деятеля конца XIX – начала XX века Б.Д. Гринченко (1863–1910). Подается информация о его многогранной творческой деятельности, прижизненных изданиях, которые хранятся в фонде ГНПБ Украины им. В.А. Сухомлинского.

Ключевые слова: педагог, писатель, общественный деятель, учёный, прижизненные издания.

Lubov DUNAYEVA **Uncompromising knight of the national idea (dedicated to the day of memory of B. Grinchenko)**

The article is devoted to a prominent Ukrainian writer, educator and public figure late XIX – early XX century – B.Grinchenko (1863–1910). The information is about his varied creative activity and his lifetime editions which are kept in the fund of V.Sukhomlynsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

Keywords: teacher, writer, public figure, scientist, lifetime editions.